

הלכות קריאת ספר תורה סימן קמו

ותמי פ"ק דשבת, (ד) ולא נהגו כן, *וטוב להקמיר אם לא נטל ידיו, ובספר-תורה אפילו בכהאי גוונא אסור וד"ע אגודה, (ח) גדול (ו) שבארתם שקראו בתורה (ז) גוללו. (ח) ורגילים לקנותו (ג) בדמים יקרים לחשב המצוה: הנה יש אומרים (ט) אם המעיל בצד אחד פשטן ובצד אחד משי, צריך להפך המשי לצד הספר ולגלל (מדברי סוף מגילה), (י) ולא נהגו כן (כ"י ס"ו קניא), ואין לגלל (יא) במפה הקרוצה אם יש לו אחרת (מהר"ל), (יב) ואין לעשות (יג) מפות לספר-תורה (יד) מדברים ישנים שנעשו בהם דבר אחר לצורך (ד) הדיוט, ועין לקמן סימן קנג (אגודה מ"י פנתות ותשובת מהר"ל ס"י קי"ד וכו' ורשב"ץ): ב יבול מי שירצה לקנות להושיט המעילין לגולל ואין

באר היטב

קרינה צריך לומר, מ"א, ע"ש: (א) בדמים, והוא קודם להגדול: (ד) הדיוט, דוקא כמות שהן, אבל אם שנה צורתן ופשה מהן קלי אחר שרי, מ"א, עין בסוה"י

משנה ברורה

שלנו שאין נכתבים באפן זה, לכלי עלמא מטר (ח) ואפילו קדם נטילה, (ט) ומיהו, דוקא בתום ידים, אבל כשיצדע שנגע במקום הסוגף יש להתמיר: (ד) ולא נהגו כן, ה"גו (י) אף באותן שכתובין אשורית ועל הקלף כדון כגון מגלה, גס"כן נהגו העולם להקלף: (ט) ומסים הרמ"א דבנה טוב להקמיר אם לא נטל ידיו, רוצה לומר שהם סתם ידים, וחוששין שמא נגע במקום המטנף, אבל כשנטל ידיו אין להתמיר בזה, ובספר-תורה, אפילו בכהאי גוונא שנטל ידיו גס"כן אסור לנע בה בלי מטפחת: (ה) גדול וכו', ואימא בגמרא, דהגולל (והוא מה שאנו קורין היום הגבחה), שהוא עקר הגולל¹⁰¹ נוטל שכר כנגד בלן, ולכך נדאי שהגדול יהיה מכבד במצוה זו כדי שהוא יקבל השכר: (ו) שבארתם שקראו, ויש פוסקים דהגדול שבבית-הכנסת גולל אף-על-פי שלא קרא בתורה (מ"א), וכן פסק הגר"א בבאור¹⁰², וכן פשט הפנהג כהיום, שאין מחספין אחר מי שקרא בתורה: (ז) גוללו, והו מעקר הדיוט, ועקשו נהגו שלא לרקד בזה ומכבדים אף לאנשים בינונים משום דרכי שלום, ואם יש שני יארצו ביום אחר ואחר עלה לתורה, יש לכבד השני בהגבחה¹⁰³, ומצות גלילה אף כי נבחה היא, נהגו לכבד אף לקטנים שיש בהם דעת להבחין עגן דבר שבקדשה כדרי

וא"כ יפה כתב רמ"א ולא ראה מקמי מי שחשש לזה, וקפדים שלנו אין פהובים באפן זה, ומ"ש כאן וטוב להקמיר הוא מלתא יתרא, ומיהו כמגלה שקבוצה

באר הלקה

מלשמו דבר ה', ונדיל צונו מנשוא, שאפילו מי שיצא באמצע הקריאה נאמר עליו "ועזבי ה' וכלו", כדאמרין בגמרא, פלישכן פנה שעומר בבית-הכנסת ואינו רוצה להטות אגנו לתורה, ולכך זה, טעו כמה פעמים חלול השם על-ידי זה ברבים, כגון שהוא עומד במנחה בית-הכנסת ועונו נראה לעין כל, ויש פנה חשש ד"ולא תתילו את שם קדשי", גם כמה פעמים המעשיות שלו מערבין בלשון קדש ורילות מראשן ועד סופן; ולכך זה, האסור של שיהיה כטלה בבית-הכנסת ובית-המדרש שהוא גס"כן אסור גדול, כמבאר לקמן בסימן קנא, ראה ונחשב כמה אסורין עובר על-ידי זה, וגם תפלתו מתעבת עבור זה לפני ה', כדכתיב "מסיר אגנו משמע תורה גם תפלתו תועבה", ואשרי מי שנותן כבוד לתורה, וכמו שנאמר "כי מכבדי אכבד" וגו':

* וטוב להקמיר אם לא נטל ידיו, ובספר-תורה אפילו וכו', וטעם הדבר, דהמדרי בשם הגבחה מקל אפילו בספר-תורה לאחו ע"ה כשנטל ידיו ולא הסיס דעתו משמירתו, וכן משמע ברש"י"א שכת דף י"ב ודעת התוספות שם צמוד ב לאסור, וכן הוא דעת האגדה, וכן כתב הריטב"א במגלה דף ז' בפרק¹⁰⁴ דאף בשאר כתיב"קיש אסור לאחזן ע"ה, ומטעם הנינים אף לאסור נטילה¹⁰⁵; לכן כתיב"קיש, דכלאו הכי אין הדבר ברור שצריך להתמיר בזה, והתוספות שם בפר' יד דבור המתחיל האוחז קתבו ודעת משמע וכו' ונבשרות רב"ז ח"י סימן תשעא מכאן דאין כתיב"קיש בכלל ספר-תורה לעגן זהו, על-יכן הכריע הרמ"א בהכתיב"קיש ועל-ידי נטילה יש לסמוך אפדרכי וסיצתו להקל (ומג'גבורים, ע"ש):

לחנכם במצות (שערי-אפרים), עוד כתב שם, שאין הסגן רשאי לכבד במצות הגבחה למי שידיו רוהתיין הרבה או לנגן ומש"פס, שירוע שהוא מגביהו לשבת מדר כי אין לו כח להטותה זמן-מה כלפי העם שיוכלו להסתכל היטב¹⁰⁶, וגם האיש שהוא צריך למנע נפשו מזה, עין שם: (ח) ורגילים לקנותו, ה"גו, אף דמצד הדין הגדול קודם למצוה זו, כהיום משום חבוב המצוה רגילין לקנותו בדמים יקרים ואין להקפיד בזה, והוא קודם להגדול (מגן-אברהם), ועין באלוה רבה מה שכתב בזה, ואם לא נמצא בבית-הכנסת מי שקנה, והגבאים מכבדים להלשר בעיניהם, (י) בודאי ראוי להגבאים לכבד לגדול, ונהגין למכר הוצאות והכנסות משום "כרב עם הדרת מלך"¹⁰⁷; (ט) אם המעיל וכו', ה"גו, המעיל המתחזן שהוא המפה, (י) דאלו המעיל העליון לכלי עלמא אין להפכו, וטעם בכל זה, דבעינן להתחלה לעשות (ג) דומיא דארון שהיה מבפנים מצפה נחב: (י) ולא נהגו כן, הנה המגן-אברהם כתב דמקל מקום להתחלה טוב לנהג כן, ובבאור הגר"א הסכים להשתלשן-צרוה, דאותה דעה אין לה עקר: (יד) ועל-יכן יש שכתבו דבעל-נפש יעשה מפה משני צדדים בשנה, ואף שפשטן באמצע נמי שרי, דומיא דארון שהיה מצפה זהב מבית ומבחוץ ועץ באמצע, מפות ומטפחות, וכן הפרוסות על השלמן, אסור מכלאיים¹⁰⁸, אבל פרוכות ומה שפניתיין בארון ואין יוצא עם הספר-תורה, מטר של פלאים (פמ"ג): (יא) במפה הקרוצה, והוא הדין המעיל שעליה, (טו) ואפילו הן חדשים, דלאו כבוד ותפארת הוא לספר-תורה: (יב) ואין לעשות וכו', שאין זה דרך כבוד, אף בדיעבד אם עשאן, (טז) מצדד האלה רבה שאין לאסור, (יז) ומיהו על-פל-פנים זה ודאי, שאם עשאו ונשתמש בהן לקדשה, אסור להרירי ולעשות מהן תשמיש דתשמיש: (יג) מפות לספר-תורה, והוא הדין לכל תשמישי קדשה שאין נעשין מדברים שנשתמש בהן מתחלה לצורך הדיוט, כמבאר לקמן בסימן קנג סעיף כא בלשון המחבר, (יח) וכן קתבו האחרונים, אבל לתשמישי מצוה כגון כיס לטלית, (יט) מותר¹⁰⁹, ובספר בית-ההלל ואלוה רבה הספימו דאפילו טלית עצמו מטר, מיהו, מתשמיש כגנה כגון מכנסים וכדומה נראה דאין לעשות (פמ"ג), כתב הש"י ביונה-דעה סימן רפכ: דוקא תשמיש קדשה אסור, אבל תשמיש דתשמיש שרי, והמגן-אברהם מפקפק בזה, ובצרוף עוד סניף (כ) בודאי אין להתמיר בזה, כתב המגן-אברהם: דוקא כמות שהן אסור להשתמש בהן לקדשה, אבל אם שנה צורתן ופשה מהן דבר אחר שרי, וכן כתב העלית-תמיד והתולת-יאר, (כא) ואף דיש מחמירין גם בזה, (כב) העולם נהגין להקל: (יד) מדברים ישנים, משמע מזה דאם עדין לא נשתמש בהן שרי, ואף דמגן-אברהם מצדד דאפילו בתדשים כל שנעשו

שער הציני

תרגום: 1 בני עלין לכו. (ט) אליה רבה ושי"א: (י) כן משמע פשוטות דברי הרמ"א, וכן כתב בתשובת פנים מאירות סימן עו, וכן מצדד האלה רבה וכן בבאור הגר"א, ודלא כמגן-אברהם: (יא) טעמית-השקל: (יב) מגן-אברהם ושי"א: (יג) והמעיל העליון שמבחוץ הוא משי, הוא גס"כן דומיא דארון שהיה מבחוץ מצפה נחב: (ד) אליה רבה: (טו) כן משמע בבאור הגר"א: (טז) והעתיקו גם החי"אדם: (יז) שם באלוה רבה, דנהו דאנו מחמירין כהאגדה מכל מקום לא דין פסוק הוא: (יח) שגרי כנסת הגדולה והגאון ר' עקיבא איגר בחושיו לקמן בסימן קנג: (יט) שגרי כנסת הגדולה: (כ) כי האלה רבה דמה ראתה המגן-אברהם: (כא) פספר טטה-יהודה ובספר ושב הכהן: (כב) תשובת תה"סופר סימן ה, ולשל מפות של קיט"ל¹¹⁰ שלובשין ביום-הכפורים לספר-תורה, אפשר דאפילו בלא שנו שרי, הקצת תשמיש גבוה הוא שנעשה להתפלל בהם בבית-הכנסת¹¹¹, כן כתב הפריי-מנדים:

הַלְבוּת קְרִיאַת סֵפֶר תּוֹרָה סִימָן קמז

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יז]

וְתַחֲלִיל לְגַלְלָהּ.⁽¹⁹⁾

(19) ויש שנהגו לקשור את ספר התורה בשליש העליון (דרכי חיים) ושלום אות רכה, שכן היה מנהג הרבני חיים).

[משנ"ב ס"ק יח]

הֵיכָא דְאֶחָד מִגְּבוּיָהּ וְאֶחָד גּוֹלָל וְהִנֵּה הִקְטֵב נֶגְדַּי הַמִּגְבִּיָּה לְבַד.⁽²⁰⁾

(20) וכשמיסים לגלול, הובא בשם החזו"א (דינים והנהגות פ"ה את ז) שיאחו המגביה את ספר התורה באופן שהצד הנפתח יהיה כלפיה, וכמו כן בעת שמולכים את ספר התורה לבימה ולארוץ קודש, כתב שם שיהיה הצד הנפתח כלפי המוליך.

אמנם מנהג העולם לאחוז את ספר התורה באופן שהצד הנפתח הוא כלפי הציבור, וביאר זאת בשו"ת מנחת יחיאל (ח"ב סי' פה), שכשם שספר התורה מונח בתוך הארון כשפניו כלפי הציבור, כך גם צריך שיהיה בעת הולכתו. והוסיף בטעם הדבר, שהארת ספר התורה נמשכת אל הציבור מהצד העומד להיפתח, לכן ראוי שדוקא צד זה יהיה פונה כלפי הציבור.

[משנ"ב ס"ק כ]

שְׁלֵא וְאָחֳזוּ הַסֵּפֶה בְּיָדוֹ וְיִגְלַל הַסֵּפֶר-תּוֹרָה סְבִיבֵי, דְּאִינוּ קְבוּד לְתוֹרָה.⁽²¹⁾

(21) וכן לגבי תפילין כתב לעיל (סי' כח ס"ק ט), שצריך לאחוז את התפילין בידו ולגלול את הרצועה עליהן, ולא לאחוז את הרצועה בידו ולגלול את התפילין לתוכה.

[משנ"ב ס"ק כב]

אֶפְלֵי לִזְמַר בְּרַכַּת הַסֵּפֶר-תּוֹרָה וְכוּ', אֵין צְרִיךְ לְהַקְטִין עַל הַגּוֹלָל, דְּאִינוּ אֶלָּא מִנְהַג.⁽²²⁾

(22) ולפתוח את הניבא לפני שיגללו את הספר תורה, כתב בספר זה השולחן (ח"ב לסי' קמז) שמשמע בשו"ע שמוותר, שהרי כתב רק שלא יתחיל לקרוא את ההפטרה, אמנם ביום שקוראים בו בשני ספרי תורה, כתב השו"ע לקמן (סי' פ"ח) שלא יפתחו את השני קודם שיגללו הראשון.

(23) ומנהג זה הובא בסידור רב עמרם גאון (סי' ק).

וכשארע ששכחו לומר יהי רצון עד אחר הגלילה, הורה החזו"א (ארחות רבנו ח"ג עמ' רטז) ששוב אין לאומרו (ומדברי המשנ"ב כאן, נראה שיכול לאומרו).

ובתענית ציבור במנחה, כתב הערוך השולחן (סט"ז) שדינה כמו בשבת שלא יתחיל המפטיר עד שיגמרו לגלול את הספר תורה.

והנהגים לומר בימי שני וחמישי 'אשרי ובא לציון' קודם שמכניסים את הספר תורה לארון הקודש, כתב הא"א (בוטשאטש, סי' ש) שיכולים להתחיל לאומרו גם בזמן שגוללים את הספר תורה, בין שהגולל יכול לומר 'אשרי' לאחר שגמור לגלול, מזה שאין כן בהפטרה וברכותיה צריכים לשמוע בולם מהמפטיר, וסיים שנכון להיזהר בזה ככל האפשר.

[משנ"ב ס"ק כג]

אָף מְרַשִּׁי לֹא מְשַׁמֵּעַ כֵּן.⁽²⁴⁾

(24) וכן סתם לקמן (סי' רפד ס"ק יב) כדברי רש"י.

והאם צריך להמתין עד שיתנו את הרימונים והכתר על הספר תורה, הסתפק בזה הלקט הקמח (החדש, ס"ק ה), וצידד שכיון שהטעם כדי שיוכל לשמוע ההפטרה, לכאורה הוא הדין בזה.

[משנ"ב ס"ק כז]

וּמְנַיִחִין הַשְּׂנִיָּה עַל הַשְּׂלֶחָן⁽²⁵⁾ קָדִים הַקָּדִישׁ כְּדִי לְיֵאמְרוּ הַקָּדִישׁ עַל שְׂתֵי יָדָיו.⁽²⁶⁾

(25) ומוקדם הנחת הספר השני, כתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' כב) שהוא קרוב לבעל קורא, וכדי שכשלוקחים את הספר השני אחרי הקדיש לקרוא בו לא יראה כהעברה על המצוות.

(26) ובענין אמירת קדיש זה, כתב השו"ת חמד (אסיפת דינים מערכת אבלות את קסג) בשם שו"ת אגודת אונז, שאם יש אבל בבית הכנסת יאמר האבל את הקדיש ולא הקורא, וכן הורה הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' עב). והגר"ח קניבסקי כתב (אשו ישראל פליה הע' קכ) שלדעת החזו"א לכתחילה יתנו קדיש זה לאבל, ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קסג אות ג) כתב, שהוא לא ראה שמקפידים לתת קדיש זה דוקא לאבל, אולם הנהג כן, מנהגו טוב.

מאידך, השערי אפרים (שער י סי' ט) כתב שקדיש זה יאמרו השליח ציבור, והגרש"ז אויערבך ביאר (הליכות שלמה תפלה פ"ב סכ"ז), שקדיש זה נתקן לעילוי נשמות כל המתים שאין אומרים אחריהם קדיש, ואם יתנהו לאבל, יש לחשוש שהוא יכוון על מתו ולא עליהם, אכן, כשעולה בעל יארצי"ט בעלייה שלפני הקדיש, כתב השערי אפרים (שם) שהוא זוכה בקדיש, ויש שנהגים כן אף באבל תוך י"ב חודש. ואמר הגרש"ז אויערבך (שם), שבאופן זה שאבל אומר את הקדיש, צריך לכוון הן על מתו והן על שאר המתים [וראה בשו"ת מהר"ם בריסק (ח"א סי' קיח) מה שכתב בזה].

ואם טעו ואמרו חצי קדיש אחרי הקריאה בספר התורה הראשון, כתב הא"ר (סי' תרטס ס"ק יט) והכף החיים (סי' רפב ס"ק מה), וכן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קא ד"ה אך בשמחת תורה), שצריך לחזור ולומר חצי קדיש אחרי הקריאה בספר התורה השני [וראה בפמ"ג סי' תרפד א"א סי' ה שהסתפק בז"ן זה], ובעתם הדבר כתב, שעיקר תקנת הקדיש היא לאומרו לאחר שהסתיימה הקריאה המחוייבת באותו יום עם שבעת הקראים, וכיון שתיקנו לקרוא בספר תורה הראשון ששה עולים ובספר התורה השני עולה נוסף, נחשבת גם הקריאה בספר התורה השני מפרשת חיים.

[משנ"ב ס"ק כח]

שְׁהִיא לְצַרְף מְפָטִיר, וְאֵין צְרִיךְ לְבָנִים הַרְאֵשׁוֹנָה.⁽²⁷⁾

(27) ובטעם הדבר שאין צריך להניח את הספר תורה הראשון, כתב החמד משה (ס"ק ג) שכשמניחים ספר תורה על הבימה כאילו רוצים לקרוא בו ולא קוראים בו, יש בזיון בדבר.

והלבוש (סי' תרפד סי' ג) והפמ"ג (שם א"א ס"ק ה) ביארו, שמאחר שכבר קראו בספר תורה הראשון ברוח הדבר שהקדיש עולה גם עליו, ולכן אין צורך להניחו על הבימה.

ועל כן, בזמן שמוציאים שני ספרי תורה בלא מפטיר, וכגון בראש חודש שבחנוכה או בחול המועד פסח, כתב הא"ר (סי' תל ס"ק א) שאין צריך להביא את ספר התורה הראשון בשעת הקדיש, ואומרים רק על השני, שדואר שעולה גם על הראשון.

[משנ"ב ס"ק כט]

דְּהִנְגוּ, שְׂמוֹסְרִין הַסֵּפֶר⁽²⁸⁾ לְמִי שֶׁהוּא שָׁם עַל הַבִּימָה לְהַחֲזִיקוֹ עַד שְׁנִיעַ וְיָמַן קְרִיאַת הַמִּפְטִיר.⁽²⁹⁾

(28) ואם נושא ספר התורה יכול להחזיקו בעצמו, כתב בסידור היעביץ (שחרית לשבת הלכות קריאת התורה דיני הוצאת ספר המשך במילואים עמוד 8

באר הגולה

ל

הגלות קריאת ספר תורה סימן קמו

ה שם מנחה לפרוש
הרי"ף ו' ע"ז
ח ריב"ש בחשבות
ט פוסק ל' י' טורכי
כ סוף הלכות קטנות

הגולה יכול למחות בו, פי אף-על-פי שקנה הגלילה לא קנה לקח המעילים (וכן במקומות שנוהגין לקנות הוצאה והכנסה אין השליח צבור יכול למחות. טו) כי אין זה שוף לחגים (טרכי סוף מגילה וא"ח): ג "הגולה ספר-תורה לעמידנו כנגד התפר, כדי שאם יקרע, יקרע התפר: ד' הגולה ספר-תורה גולל מבחוי, וכשהוא מהדקו (ה) מהדקו מבפנים: הנה פרוש, כשהספר עומד לפניו יתה הפתח נגד פניו (יז) ונתחיל לגלל מבחוץ, ואחר שגמר הגלילה יהיה סוף המטפחת בפנים, שפשיבוא לקרות בו ימצא ההדוק בפנים ולא יצטרף להפך הספר-תורה (טור והרא"ש סוף פ' בני העיר). (יח) ונראה דכל זה מורי כשאחד עושה כל הגלילה, אכל עכשו שנוהגים שהאחד מגביה ואחד גולל, הכתב יהיה נגד המגביה, וכן נוהגים, כי הוא (יט) עקר הגולל ותאוחו הספר-תורה: ה' מוטב תגלל המטפחת סביב הספר-תורה (כ) ולא יגלל (ו) הספר-תורה כשבורכו במטפחת: ו' "הגולה ספר-תורה (כא) בתוך התיק טועה: ז' אין המפטיור (כב) מתחיל עד שיגמרו (כג) לגלל הספר-תורה, כדי שלא יהא הגולל טרוד ויוכל לשמע (ו) ההפטר: ח' ביום שיש בו שני ספר-תורה (כד) לא יפתחו השניה ולא יסירו המפה (כה) עד שיגללו הראשון: הנה (כו) ואין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו (כז) השניה על השלחן. (כז) שלא יסוהו דעתן מן המצות. (כח) ומוציאין שני הספרים פאחה, (כט) ותופסין השניה עד אחר שקראו קראשונה (אר"י ורוב בשם הירושלמי):

באר היטב

הגולה דאינו אלא מנהג, ונש' יש בו משום בטול מלאכה לעם, מ"א. מי שנותנין לו להגביה הסית ולגלל וא"א לו לעשות שתיים נגביה ונתן לאחד לגלל, דהוא עקר הגולל, עמ"א: (ס) השניה, ומניחין סבי' על השלחן קדם הקדיש

ואי סימן קסא וענן מ"א: (ה) מהדקו. כשעת הגלילה יאמר לך ה' הגולה וגו', ע"ה מ"א: (ו) הס"ת. פי' שלא יאחו המפה בידו ויגלל הסית סביבו: (ז) ההפטר. וקב' הו' שאומרים: ה' רצון אחר שקראה א"צ להמתין על

משנה ברורה

של הגלילה, שהוא אוהו הספר-תורה בידו: (יט) עקר הגולל. משמע שהגביה היא יותר מצוה מגלילה. (כו) ועל-פן מי שנוהגין לו ספר-תורה להגביה ולגלל ואי אפשר לו לעשות שתיים, נגביה ונתן לאחד לגלל, אכל אם כבודו אותו להושטת המעיל ולגלל, הגלילה גדיפא דהיא עקר המצוה, ונתן לאחד להושיט: ה' (כ) ולא יגלל. פרוש, שלא יאחו המפה בידו ויגלל הספר-תורה סביבו, דאינו כבוד לתורה: (כא) בתוך התיק. פרוש, שאין מוציא מתיק וגוללו מבפנים, טועה, (כב) שעל-ידיה נוח להתרע: ז' (כב) מתחיל. אפלו (כג) לומר פרשת הפטר: (כט) אכל בשני נחמישי שאומרים "יהי רצון" אחר שקראה אין צריך להמתין על הגולל, דאינו אלא מנהג: (כג) לגלל הספר-תורה. עין בפרי-מנדים שכתב דהמנהג להמתין עד עצם גמר גלילת הספר לבוד אף שלא כרכו עדין המפה עליה, אף מרש"י לא משמע בזה: (כד) לא יפתחו השניה וכו'. שאין עושין מצות חבילות חבילות: (כה) עד שיגללו הראשון. במפה שלה: (כו) ואין מסלקין. מן השלחן: (כז) שלא יסוהו. ומניחין השניה על השלחן: (כח) קדם הקדיש כדי שיאמרו הקדיש על שתיים: (כח) ואחר-כך מגביהין הראשונה וגוללין אותה, ואחר גלילתה במפה פותחין השניה, כמו שכתב המחבר. וכיום שיש שלשה ספר-תורה, כגון ראש-החדש טבת שחל בשבת וכהאי פונא, אזי אחר שגמרו קראשונה מניחין השניה, ואין אומרים קדיש, רק מגביה הראשונה וגוללין כו' וכנ"ל, ואחר גמר קריאת השניה מניחין השלישית אצלה, שהיא לצרך מפטיור, ואין צריך להניח הראשונה: (כז) רק אומר חצי קדיש על שני ספר-תורה אלו ומגביה השניה, ופושטין השלישית וקורין לעולה למפטיור [שערי-אפרים ושי"א]: (כח) ומוציאין שני הספרים פאחה. סביב לא (ל) דאין בזה משום מצות חבילות על-ידי ההוצאה בלחוד: (כט) ותופסין השניה. דהיינו, שמוסרין הספר: (ל) למי שהוא שם על הבימה להחזיקו עד שיגיע זמן קריאת המפטיור: (לא) ולא טוב הדבר שנוהגין ביניה מקומות למסור לגער קטן: (לב) אלא על-כפי-פנים יש למסרה לכו"דעתי: גם יתור

לצרך קדיש אסור, הנהגה להקל אין למחות בידו, דכן משמע (כג) ממה אחרונים: ב' (טו) כי אין זה וכו'. אכל הנתן (כד) מוליכו לפימה: ד' (טז) פרוש, כשהספר וכו'. הנהגה דלא נטעה לפרש מה שאמרו 'גוללו מבחוץ', דכשהוא אוהו בעמורי הספר-תורה להראות הפתח לעם יצמאם לאחונה באפן שיהיה אחריה נגדו, וממילא בעת שיקרע לעשות גלילה גס-פן תהיה הגלילה רק מאחורי הספר כי אין הפתח נגד פניו, ועל-פן קא משמע לן דלא כן הוא, דאף שמצוה להראות הפתח לעם, כדאימא במסכת סופרים, אפלו הכי צריך להיות הפתח נגד פניו של האוחו הספר-תורה, מן בעת הגביה וכן בעת הגלילה, דכיון שהוא עוסק בספר-תורה, כבוד התורה הוא להיות הפתח נגד פניו, ומה שאמרו 'גוללו מבחוץ' הנו דהתחלת הגלילה יהיה מבחוץ, כאשר נבאר בסעיף-קטן שאחר זה: (יז) ונתחיל לגלל. פרוש, תחלת הנות המטפחת על הספר-תורה לגוללה יהיה מבחוץ, ועין במחצית-השקל שמצדד לומר דנהו דוקא לפי מה שפסיק הרמ"א דמורי כשבעל ההגביה עושה גם-פן הגלילה, ועל-פן חושבין שאם יתחיל הגלילה מצד פנים יש לחשוס ושלום שתפל הספר-תורה לצד חוץ ומה שאין פן כשמתחיל מבחוץ דאי אפשר שתפל לחוץ, דהא מתחילו במפה שמתחיל לגלל סביבו, אכל לפי מנהגו שאחד מגביה והשני גולל, דליפא למחש כל-כף שתפל, דכיון שבעל הגלילה עומד לפני הספר-תורה אי אפשר שתפל מהרה ולא ירגיש, אפשר דאם יקרע יוכל להתחיל לגוללה מצד פנים, וכן מנהגו שאין מקפדין בזה: (יח) ונראה דכל זה מורי וכו'. אשמועינן דלא גימא דזה שכתבו שהפתח יהיה נגד פניו, (סח) ויהי נגד פני הגולל, כנתם היכא דאחד מגביה ואחד גולל, שצריך להיות הפתח נגד פני הגולל דוקא מחמת שהוא עסוק בה או (נאחזרי הפתח לצד האוחו הספר-תורה), לזה פתח דלא כן הוא, דבזמנם הנה המנהג שאחד עשה ההגביה וגם הגלילה, ועל-פן אתרמי או ממילא שכתב הנה נגד פני הגולל, אכל באמת היכא דאחד מגביה ואחד גולל יהיה הפתח נגד המגביה לכו"ד, כי הוא עקרו

שער הציין

(כג) טטה-יהודה, עין שם שדעתו שאפלו כנגד שנשמע בו מעט, כל שלא נשמע בו כקבע שרי, ואף בכרי-יוסף משמע שאין להקל בזה, ומשמע שם דכתבש גמור גם הוא מודה להקל: (כד) פרי-מנדים: (כט) דומיא דמה שכתב ונתחיל לגלל' דקאי על הגולל: (ט) כגנאי-כרם ושי"א: (כו) ט"ז: (כז) לביש

הלכות קריאת ספר תורה סימן קמח קמט קנ קמח שלא יפשיט שליח צבור התכה, ובו סעיף אהד :

א אין שליח צבור נשאי (א) להפשיט התכה בעבור כל זמן שהם בבית הכנסת. (פרש רש"י: "שהיו רגילים להביא ספר תורה מבית אחר (ב) שהיא משתמרת בו" וכו', עד "שטרות צבור הוא להתעכב שם" וצנן בפנים בא"ח):

א מטה ל"ט

קמט שהצבור לא יצאו מבית הכנסת עד שיצניעו ספר תורה, ובו סעיף אהד :

א אין הצבור נשאים לצאת מבית הכנסת (א) עד שיצניעו ספר תורה. הגה מיהו, אם אינם יוצאים (ב) רק (ג) יחיד לית לן בה (ב"י בשם הר"י בחרושי גיטות). ואם מצניעים הספר תורה בבית אחר, אם אין לבית הכנסת אלא פתח אהד (ג) צריכין להתעכב עד שיצא הספר תורה (ד) ויכלו אחריו למקום שמצניעים אותו שם, ואם יש לבית הכנסת שני פתחים, יכולים (ה) לצאת בפתח אהד קדם שיצא הספר תורה בפתח האחר, (ו) ובלבד שיכלו אחר הספר תורה (ז) וילוהו למקום שמצניעין אותו שם: הגה ובמקומות שמצניעין אותו בהיכל שהוא הארון בבית הכנסת, מצוה לכל מי שעוברת לפניו (ז) ללוותה עד לפני הארון שממניסין אותה שם (ר"ע ומהרי"ל). וכן הגולל ילך אחר הספר תורה עד לפני הארון, ועומד שם עד שיחזירו הספר תורה למקומו (תננות מייסודי פי"ב מה"ט), (ח) וכן נוהגין במגביה הספר תורה פי הוא עקר הגולל, וכמו שנתבאר. ויש שכתבו שמביאים המינוקות לנשק התורה כדי לתקנם ולתרום במצות, וכן נוהגין (א"ר ויו"ע):

א מטה ל"ט לפרוט
תננות מייסודי השו"ע

הלכות בית הכנסת

קנ בנין בית הכנסת, ושיהיה גבוה, ובו ה' סעיפים :

א (א) *בופסין בני העיר זה את זה (ב) *לבנות (ג) [ב] בית הכנסת *ולקנות להם תורה נביאים

א תוספתא סבין
בר"ף וברא"ש ב"ש
פרק קמ"א תב"א
תה"א

באר היטב

כרי שיאמרו הקדיש על שמימיהם, פ"א:

(א) יחיד. פי אהד אהד, ובלבד שלא יצאו רבין: (ג) וילוהו. והוא הדין כשמוציאין אותה ילנה אותה עד הבית, האר"י י"ל: (ה) בהכ"ז.

לפי נפשות, ע"ש, ולא נאה במהר"ם עצמו, דשם פסק להפוך דלכונן בהכ"ז יתפללו למחוח שלא יתפללו בעצמה בביתם כ"א בהכ"ז, עין בשבטנ"ג:

שערי תשובה

[ב] בהכ"ז, עב"ט, וצנן בר"כ"ש שמי שמינע גביעות מקום להתפלל פי ברנדי הוא שמונע הרבים מלשאת מצוה, והוא כקצרה בח"מ, ונראה דאפלו יש בהכ"ז הדין כן, אם לא שהקטל גזירים כן מצד תועלת הפנימי בפאר היטב אשר לפני הכ"ז שח"מ פדנאה דלכונן בית הכנסת גובין לפי נפשות, ע"ש, ולא נאה במהר"ם עצמו, דשם פסק להפוך דלכונן בהכ"ז גובין לפי קמ"ו, ע"ש סימן מב, במקום שיש תועלת להקטל יחולין למחוח שלא יתפללו בעצמה בביתם כ"א בהכ"ז, עין בשבטנ"ג:

משנה ברורה

האוהז הספר להתרחק קצת מן הצד, כדי שלא יחזיק הספר אחריו הקוראים בתורה:

א (א) להפשיט התכה. בכל מקום תכה פרושו ארון הקדש, יתבה האמורה כאן: שלחן שספר תורה מונח עליו כשקורין בו (פ"מ"ג): (ב) שהיא משתמרת בו, ופרושין בגדים נאים סביב התכה לכבוד הספר תורה, וכשיצאין משם ונוטלין ספר תורה לתנו בבית שמשתמר בו, לא יפשיט השליח צבור התכה בפני הצבור, שטרח צבור הוא להתעכב שם עם הספר תורה עד שיפשיט את התכה, אלא מוליך הספר תורה והם יוצאים אחריו (כמו שכתוב סימן קמט), וחוזר לבית הכנסת ומפשיט התכה (כל זה מפרוש רש"י שם):

באר הגולה

* לבנות וכו'. עין בכר"מ י"ח שכתב, ויש מי שכתב דאין לבנות בית הכנסת על ידי עובדי גלולים, ובפרט לעשות כמין פפה לפני ההיכל לגוי, בודאי ראוי לזהר שיהיה על ידי ישראל; ובכל מקום לתקן הגג של בית הכנסת על ידי עובדי גלולים אין לחש"ב: * ולקנות להם תורה נביאים וכתובים. עין במשנה ברורה. ופשוט הוא הדין אם אין מקום לצבור ללמוד, כגון שבית הכנסת הוא דחוק לנה או מספה אחרת, שופסין זה את זה לבנות בית הכנסת, דמה תועלת יש בקנות ספרים אם אין להם מקום ללמוד. שטרח צבור הוא להתעכב שם עם הספר תורה עד שיפשיט את התכה, אלא מוליך הספר תורה והם יוצאים אחריו (כמו שכתוב סימן קמט), וחוזר לבית הכנסת ומפשיט התכה (כל זה מפרוש רש"י שם):

א (א) עד שיצניעו. שאין זה דרך כבוד לתורה (שיצניעו וילכו להם). (ב) ומניו במקום שמנהג להצניע הספר אחר "וכא לציון", דאם לא יבן בלאו הכי הלא אסור לאדם לצאת מבית הכנסת קדם קרשה דסורא, כמבאר בסימן קלב: (ב) רק יחיד. ואפלו (ג) שנים או שלשה, והשע"ס, ויש כבוד לספר תורה פיון שעזין רב הצבור שם, וצנן בפרי חדש. וצנן בפרי מגדים שמצדד לומר דנראה בבית הכנסת גופא הקל הרמ"א, אבל פשמוציאין אותה לבית אחר, בכל גוני אפלו יחיד לא יצא קדם הספר תורה, אלא ימתיין עד שיצא אותה, עין שם: (ג) צריכין להתעכב וכו'. דאין גבון שיצא אדם בפתח קדם הספר תורה: (ד) וילכו אחריו וכו'. לעשות לה הדור ללוותה, ואסמכתה אקרא דכתיב "אחרי ה' אלתיכם תלכו" (גמרא): (ה) לצאת בפתח אהד וכו'. דבנה לא מנבר שיצא קדם הספר תורה: (ו) ובלבד שיכלו וכו'. פרוש, (ג) אף שהתנו לצאת בפתח אחר, מכל מקום צריך להמתין בחוץ עד שיצא הספר תורה וילנה אותה למקומו: (ז) ללוותה. וכן (ז) פשמוציאין מההיכל, מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללוותה עד הבימה: (ח) וכן נוהגין במגביה וכו'. משמע דמנהגנו הוא במגביה בלחוד, אבל בלבוש ושלחן צניישיים ושערי אפרים מבואר דבין המגביה ובין הגולל צריכין ללוותה עד לפני ארון הקדש. מנהג פשוט, (ט) שבררף הלוכו מן התכה אומר השליח צבור והצבור "מומור לנוד קבו לה" וכו', ונוהגין שלא לומר "מומור לנוד" כי אם בשבת או ביום טוב שחל בשבת, אבל ביום טוב ומכלי שכן בחל כשמסלקין הספר תורה אין אומרים "מומור לנוד", רק "לנוד מומור לה" האר"י וכו':

א (א) בופסין וכו'. זה לשון הרמב"ם הלכות תפלה, פרק יא: כל מקום שיש בו עשנה מישאל, צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה (ב) בכל עת תפלה, ומקום זה נקרא בית הכנסת; ואפלו המעט יחולין לכף את המרביים (דמ"א הר"מ סי' קסג ס"א): (ב) לבנות. ואם אין בבתם לבנות,

מילואים הלכות קריאת ספר תורה סימן קמו קמו המשך מעמוד קודם

סימן קמו דיני גלילת ספר-תורה

[משניב ס"ק א]

דקינן שאין לו שכר של אותה מצוה וכו', היכא דלא אפשר רשאי.

1) ואם לא עשה אז מצוה, כתב הלבוש (סי"א) שיענש על שאחז בו ערום, וביאר הפמ"ג (אי"א ס"ק א) את דבריו, שכיון שאמרו שכשעשה מצוה כשאחז בו אין לו שכר המצוה שעסק בה, אין לך עונש גדול מזה, ולפיכך גם כשאינו עושה מצוה ראוי שיענש על כך.

ובטעם האיסור לאחז ספר תורה ערום, כתב הלבוש (שם) שיש בזה ולול וקלות ראש כנגד ספר התורה.

2) אך לכתחילה, כתב השערי אפרים (שער י סט"ו) יתכן כשאחז הספר תורה במטפחת או כשלבוש בבתי ימים [כפפות].

וכן בשעת גלילת ספר התורה, כתב בשו"ת שלמות חיים (סי' קמח) שלכתחילה יזהר שלא יגע תוך כדי הקשירה בספר התורה, אך אם לעורך הקשירה מוכרח לנגוע בספר אין להקפיד בכך.

[משניב ס"ק ב]

אם לא על-ידי בגד המפסיקו וכו', בקצוות הטלית בשעת הגבקה.

3) אולם לקרוא ולאחז בספר התורה כשלבוש בבתי ימים או כשכרוכה מטפחת על ידו, כתב בשו"ת תורה לשמה (סי' כח) שאינו כבוד לתורה.

4) החזו"א כתב (א"ח סי' ס ס"ק ב), שמותר לאחז את עמודי הספר תורה בידיו בלי הפסק טלית או מטפחת [והוסיף, שכבר חלקו האחרונים על המציא שהחמיר בדבר].

לקיים בדרך הידור כאלו הקבלת את פני השכינה במעמד הגדול והנורא ההוא, וכן כתבו בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ד סי' כב) ובשו"ת משנה הלכות (ח"א סי' קיח), ונתנו טעם נוסף, שאין מקום לחשוש מפני המינים שהרי נהגים לעמוד גם בשירת הים, והוסיף האגרות משה (שם), שאף אם חושש, אין לו לשבת בעת שהציבור עומד, וגם מי שבא ממקום שלא נהגו לעמוד למקום שנהגו, יעשה כמותם ואל ישנה ממונהג המקום [אך העיצה בשבילו שיעמוד במשך כל הקריאה בשבת זו]. ודעת הגר"שז איועברך (הלכות שלמה תפלה פ"ב דבר הלכה אות לו) שבזמננו אין לחוש, שאף הרמב"ם יודה שאפשר לעמוד בעשרת הדברות, כיון שהכל יודעים שאינו אלא לזכר מעמד הר סיני [וגם מפני שנהגים לעמוד בקריאות נוספות]. מאידך, דעת הגר"שז אלישיב (שיעורי מרן הגר"שז אלישיב ברכות יב, א), שהעיקר כדעת הרמב"ם הניל שאין לעמוד, ואף במקום שכל הציבור נעמד, אין לו לעמוד עמהם, כיון שהם עושים שלא כדין.

ולענין קריאת שירת הים, כתבו הקצות השלחן (סי' פד בדה"ש סי' כב) והשו"ת משנה הלכות (שם) שהמנהג לעמוד מיוחדש' עד סוף השירה, כעין שעומדים בהלל, אך הגר"שז קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' קכ) לא נהג לעמוד בשירת הים, רק בעשרת הדברות.

ובדבר עמידה בשעת אמירת 'חוקי שבסיום כל חומש, נשאל הגר"ש קניבסקי (דולה ומשקה עמ' שעז) אם יש לכך מקור בהלכה, והשיב שהוא מנהג.

ולגבי עמידה לכבוד רבו בשעה שהוא עולה לתורה, מבואר בשו"ע (י"ד סי' רמב סי"ח) שאין צורך בדבר, וכתב הכף החיים (סי' קמא סי' לה) שיש מקומות שנהגו לעמוד כשרבו או אביו עולה לתורה וכל זמן קריאת אביו או רבו, ובמקומות אלו אם לא יעשה כך, ולול הוא בכבודם, אמנם בשעה שהרב קם ממקומו והולך לקרוא, כתב הגר"שז איועברך (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' לג) שבוודאי צריך לעמוד לכבודו, הואיל ואינו במקום קביעותו.

הלכות קריאת ספר תורה סימן קמו קמו המשך מעמוד 58

בשם החי אדם, שצריך ליטול את ידיו בלא ברכה לפני שהוא ממשיך באכילתו, שהרי כתבי הקודש מטמאים את הידיים. אמנם הוא נחלק עליו, ולדעתו אין הוא צריך ליטול את ידיו, משום שרק לגבי אכילת תרומה החמירו בזה [וכן נקט החזו"א (שם סי' יא)]. וסיים הביה"ל, שמי"מ לכתחילה נכון להיזהר שלא ליגע בכתבי הקודש באמצע הסעודה.

ובביה"ל לקמן (סי' תעה סי' ד"ה יטול) הביא בשם השבלי הלקט, שהנוגע באמצע סעודתו בכתבי הקודש, צריך ליטול את ידיו [וכדעת החי אדם הני"ל].

שהדיטביא אכן כתב זאת אך רק לענין טומאת ידיים שכתבי הקודש מטמאים את הידיים אף לאחר נטילה, אבל לא כתב זאת לענין רין זה, אלא דעתו בזה כדברי הרמב"ם והרשב"א, שלאחר נטילה אין איסור לאחז אפילו ספר תורה כשהוא ערום, אלא שמשמע בריטבי"א שעבירה קצת יש גם לאחר שנטל, וכתב, שאולי יש טעות סופר בדבריו, אך אי אפשר להגיה במקום שאין הלשון עצמו מוכיח על טעות סופר.

18) והנוגע באמצע סעודתו בספר תורה, בתפילין [והוא הדין ברצועתו], או באחת מן המנילות, כתב הביה"ל לקמן (סי' קסד סי' סוף ד"ה לחזור)

הלכות קריאת ספר תורה סימן קמו קמו המשך מעמוד ל

אגרות משה (א"ח ח"א סי' לח) שאסור לעשות בן מפני שיש בכך ולול בספר התורה, ואם אין מי שיחזיק את ספר התורה, יש להשאירו בארון הקודש, וכשיגיעו לאמירת הקודש יביאורו לביניהם.

מאידך, בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' קיז) כתב שהנהגים להניח את ספר התורה על גבי ספסל עד שיקראו בו, יכולים לעשות כן, ויש להם על מי לסמוך [וצריך שיהיה מונח על ספסל המיוחד לו, והספסל יהיה

תורה אות ד) שערף לנהוג כן, ולא יחזיקו אחר.

וכן כאשר אחר מחזיק את ספר התורה בתחילת הקריאה, הביא הגר"שז טוקצינסקי (לוח ארץ ישראל, שמחת תורה) ראינו מהתוספתא שאין להעבירו לאחר שחזיקו במקומו, כדי שלא יראה שהוא עליו כמשא [ואם הוא אנוס, מותר].

29) ולהניח את ספר התורה על גבי ספסל עד שיקראו בו, כתב בשו"ת

מילואים

הלכות קריאת ספר תורה סימן קמו

המשך מעמוד קודם

למעוות עמי מב, הובא בהליכות שלמה תפלה פייב ארחות הלכה העי (93) על שנותנים לקטנים להתניק ספר תורה בהקפות.

31 ואף אם הוא אינו ראוי לכך, כתבו היעביץ בסידורו (שחרית לשבת הלכות קריאת התורה, דיני הרצאת ספר תורה אות ה) והשערי אפרים (שער י סיו), שרשאים לתת לו להחזיקו אם הואים שהתורה חביבה עליו, כדי לקרב את ההמון לתורה.

עשוי כמדורן. אמנם מי שלא נהג כן אין לו לשנות. ובשו"ת דעת סופר (ח"א סי' כ) כתב, שכך נהגו בבית מדרשם של הכתב סופר והשבת סופר.

[משניב שם]

ולא טוב הדבר שנוהגין באיזה מקומות למקרו לנער קטן³⁰, אלא על-כל-פנים יש למסרה לכן-דעת³¹.

30 וכמו כן בשמחת תורה, תמה הגרשיו אויערברך (חיוך הבנים

הלכות קריאת ספר תורה סימן קמח קמט קנ

המשך מעמוד 60

והמתפלל בבית הכנסת, הובא בילקוט שמעוני (תהלים רמז תרנט) שהרי הוא כאילו מתפלל בבית המקדש, שנאמר (יחזקאל יא טו) וזאת להם למקדש מעט בגוים, וכל שאינו נכנס לבית הכנסת בחייו בעולם הזה, אינו נכנס לבית הכנסת בעולם הבא (נסוף המאמר הובא גם בירושלמי ברכות פ"ה ה"א).

3 ועיר שיש בה ישיבה וחלק מנני העיר מתפללים בה וטוענים שאינם צריכים את בית הכנסת, כתב בשו"ת אגרות משה (חרימ ח"א סי' מ) שגם אם הם מיעוט, אין הרוב יכולים לכופם להשתתף בבניית בית הכנסת. אכן, אם לאחר בנייתו יבואו להתפלל בו, הרי שמגלים דעתם שיש להם צורך בו, ונחויבים לתת חלקם.

[ביה"ל ד"ה לבנות]

ד' אין לבנות בית-הכנסת על-ידי עובדי-גלולים⁴ וכי. ומפל קקום לתקן סגן של בית-הכנסת על-ידי עובדי-גלולים אין לחשו⁵.

4 ובטעם הדבר כתב בשו"ת בית דוד (אריח סי' סד, שהוא מקור דברי הכריז יוסף) שהוא כדי שלא יהיו המעוות בזויות עליו (שהוא גנאי ודוך בזיון שיתעסקו הנכרים בדבר קדושה כבנין בית הכנסת), וכמוכא ברמ"א לעיל (סי' כא סי'ג) שיש שכתבו שנהגו שלא ליתן לכבס העיצות לעכרים כדי שלא יהיו המעוות בזויות עליו (וראה משניב שם סי' ק"ז).

והשדי חמד (כללים מערכת הבי"ת סוף כלל מג) כתב בשם ספר מעשה אברהם (אריח סי' לו) שמעיקר הדין יש לאסור לבנותו על ידי נכרים, שכן שבת כנסת דינו כבית המקדש, יש לבנותו 'לשמה' וקיימא לן שגוי אינו עושה 'לשמה' אלא על דעת עצמו בלבד (אך הוסיף, שכשאין במקום זה פועל ישראל כלל, יש להתיר לבנותו על ידי נכרים, ראה שם טעם הדבר).

אך השדי חמד (פאת השדה מערכת בית הכנסת סי' ג) תמה על דבריו שאם יש לבנות בית הכנסת 'לשמה', אם כן גם חציבת האבנים והקורות לצורך בנין בית הכנסת צריך שתהיה 'לשמה' כמו בבית המקדש, ולכן כתב שאף אם יש חיוב לבנות בית הכנסת (ראה בהע' לעיל), אין חיוב לבנותו 'לשמה', ורק לאחר בניית בית הכנסת יש לנהוג בו קדושה בקדושת בית המקדש, ומימ כתב שיש להעדיף לבנותו על ידי ישראל, כי יש להעדיף בכל דבר פועל ישראל על פני פועל נכרי, וכפי שלמדו ממה שנאמר 'או קנה מיד עמיתך' אם באת לקנות - קנה מישראל חברך (וראה גם בספר אהבת חסד (ח"א פ"ה ס"ו וח"ב פכ"א ס"ד) שכתב כן שמטעם זה כשצריך לשכור פועל, מוטב שישכור מישראל, אם התועלת משניהם שווה, והוסיף, שעל פי רוב מקיים בזה גם מצות 'החזקת בור', כי סתם פועל אינו עשיר, אלא קרוב לעני).

ואף אם הפועלים הנכרים מומחים לבנותו בהוד ובהדר יותר מהפועלים הישראלים, כתב שם בשדי חמד שמוטב שיהיה מוהדר למעלה אצל נתן התורה שציונו לקרב את הקרובים, אך הוסיף

את מקום דליפת הגשמים, כתב הערוך השלחן (סי'א) שיכולים לכפות זה את זה, וכן כתב הב"ח החיים (סי' ה) שכופים זה את זה על חיזוק ברוך הבית, וראה א"א (סי' א). אך כתב הערוך השלחן (שם), שאין הם יכולים לכפותם לעשות בו דברים שאינם הכרחיים, כגון ליפות את בית הכנסת וכדו'. ואם נחלקים בני הקהל האם התיקן נחשב צורך הכרחי, כתב שם שהדבר תלוי בראיית עיני הבית דין.

וכשהמקום בבית הכנסת נעשה צר וצפוף מהמתפללים, כתב הערוך השלחן (שם) שאינם יכולים לכופו זה את זה להשתתף בבניית בית הכנסת חדש, כי כל אחד יכול לומר שדי לו בבית הכנסת זה, אך אם לחלק מהמתפללים אין מקום כלל בבית הכנסת, כתב בשו"ת צמח צדק (סי' צד, הביאו הפתחי תשובה חרימ סי' קסב סי' ה) שצריכים כולם להשתתף בבניית בית הכנסת נוסף, כדי שיהיה לכולם מקום להתפלל.

ומי נקרא 'בני העיר' לענין זה, כתב בשו"ת אגרות משה (חרימ ח"א סי' מ) שהוא כמו לענין שאר צרכי העיר שכתב השו"ע (חרימ סי' קסג סי'ב) שאם דר בעיר י"ב חודש או שקנה דירה בעיר, דינו כבן העיר, והוסיף הרמ"א שם שאין צורך י"ב חודש אלא בסתמא, אבל אם יודעים שרצה לקבוע מגוריו בעיר, מיד הוא נחשב כאנשי העיר, ואם ידע שבא לעיר לזמן קצוב כגון בני ישיבה שבאו לעיר לשנתיים או שלוש שנים, כתב באגרות משה (שם) שמתברר שאינו כבני העיר אף שגר שם יותר מי"ב חודש, ראה שם טעם הדבר (אך הוסיף, שבדבר שנהנה ממנו ומשתמש בו, צריך לשלם כפי הנאתו בזמן זה).

2 ולענין מצות בניית בית הכנסת, כתב השדי חמד (כללים מערכת הבי"ת סוף כלל מג) בשם ספר מעשה אברהם (אריח סי' לו) ועוד אחרונים, שכלולה היא במצות עשה של 'ועשו לי מקדש', והביא את דברי הזוהר (פ"י נשא דף קכ"ו, א) שכל בית כנסת נקרא 'מקדש' (וראה לקמן (סי' קנא סי' א וסי' קנב סי' יא) לענין עוד דינים שבת הכנסת נקרא לגביהם מקדש מעט, ובמה שכתבנו שם, וראה עוד בביה"ל לקמן (סי' קנא סי' י"ג ד"ה לא)). עוד כתב השדי חמד שם (כלל מד), שיש הסוברים שאין בזה אלא מצות מדרבנן, ויש הסוברים שאף מדרבנן אין מצות ברבר, ואין זה אלא מדיני חיובי בני העיר לכפות בניית בית כנסת זה על זה. ובשו"ת אבני נזר (אריח סי' מב) כתב שהמצוה היא מדרבנן, אך אין המצוה במעשה הבנייה אלא בתוצאה דהיינו שיהיה בנוי, ולכן מקיים את המצוה גם כשנבנה על ידי פועלים נכרים.

וגדר חיוב בניית בית הכנסת, מבואר בדברי הביה"ל לקמן (סי' קנא שם וסי' קנא סי'א ד"ה לא) שלא די בכך שיהיה להם מקום להתפלל בו, אלא צריך גם שיבנו מקום מיוחד לכך שיחשב מקדש מעט, וכתב בשו"ת אגרות משה (אריח ח"ב סי' מד) שיש לדייק כן מדברי הרמב"ם שהביא המשניב כאן, שנראה בדבריו שאין די שיתפללו העיבור בעשרה, אלא צריכים להתפלל במקום המיוחד לכך, דהיינו שיחא להם מקדש מעט המוכן לעבודה הנוהגת בזמן הזה, דהיינו התפילה.

